

ČASOSBĚRNÝ DOKUMENTÁRNÍ FILM

Helena Třeštková, Michal Třeštk

Dokumentaristka Helena Třeštková má za sebou čtyřicet let práce na principu časosběrného dokumentu, takže by se chtělo zvolat *Konečně!* A taky *Hurá!* Neboť právě vydala v nakladatelství AMU knihu o předmětu svého zájmu, s prostou černou obálkou a lakonickým názvem **ČASOSBĚRNÝ DOKUMENTÁRNÍ FILM**. Kniha byla představena veřejnosti na Festivalu dokumentárních filmů v Jihlavě. I když samotný odborný text, zasvěcující do problematiky a metody časosběrného dokumentu, má necelých padesát stránek, prozrazuje vlastně know-how Heleny Třeštkové. A to velmi pregnančně, jasně a výstižně. Aniž by se ovšem musela obávat, že jí tento formát někdo zcizí. Je totiž ve své práci zcela jedinečná, a to nejen u nás, ale i ve světě. A má před ostatními zájemci o tento typ práce nejen mnoho desítek let náskok, ale také vytrénovanou trpělivost a přímo kartotéku nejrůznějších průsvihů, které při takové práci mohou člověka potkat. Dá se tedy říci, že už jí téměř nic nemůže zaskočit.

Její kniha, která byla původně zamýšlena jako skripta (snad i proto ta stručnost a jasnost) dokáže ozřejmit problematiku i dílčí aspekty stejně dobře studentům filmových škol, tak i odborníkům pracujícím v nejrůznějších filmových oborech, ale i novinářům píšícím o filmu a filmovým fanouškům. První teoretická část, která je rozdělena do sedmi základních kapitol (Východiska, Filmy, o které se v této práci opírám, Příprava projektu, Natáčení, Střih, Recepce časosběrných dokumentů, Časosběrný dokument jako příběh) a u každé z těchto částí

ještě jednotlivé podkapitoly, které ozřejmují průběh přípravy a mapují proces realizace až do chvíle, kdy se hotový film vydá na cestu k divákům. Musím přiznat, že jsem knihu četla s velkou chutí, a obdivovala efektivnost (tedy „neukecanost“), přesnost a zároveň hutnost toho, co bylo řečeno. I když celý popis realizace časosběrných dokumentů je popisován objektivně, je tu přidána i vzácná osobní zkušenost. Autorka upozorňuje na věci, které lze zjistit jen letitou zkušeností a které by patrně začátečníka v oboru vůbec nenapadly. V textu Třeštková s nikým nepolemizuje, ale svým způsobem odpovídá kritikům na některé výtky, které se čas od času objeví v recenzích, související obecně s úlohou dokumentaristy, především o míru objektivitu a vztah k natáčeným. Dokumentarista je v jistém smyslu cosi jako doktor – diagnostikuje, sleduje, ale nesmí se nechat unášet pocity, ani si hrát na Boha, který se snaží vyřešit životní situaci za zkoumanou osobu. Vzhledem k tomu, že objekty zkoumání Heleny Třeštkové v sobě mají dramatický potenciál mnohdy už jen zvoleným prostředím (což se dalo do jisté míry předpokládat u osob spojených s drogami a vězením), ale u některých dalších, jako byly mladé dvojice před svatbou, jež začala Třeštková natáčet v 80. letech v Krátkém filmu (Manželské etudy a Manželské etudy po dvaceti letech), či mladý herec Jakub Špalek (Život s Kašparem...) se zajisté nedalo předjímat, zda jejich život nezešediví natolik, aby pro dokumentaristu, a tedy i pro diváky nebyl dostatečně zajímavý (a nebo je to tak, že život kohokoli může být pod hledáčkem schopného dokumentaristy zajímavý?). Výsledky, které na počátku svého natáčení režisérka nemohla předvídat ani z křišťálové koule, ukázaly, že kromě jiného má také neobyčejný „čich“ na zajímavé, rozporuplné osobnosti.

Jestliže jsem upozorňovala na nevyzpytatelnost situací, spojených s takovým natáčením, ještě více čtenáři poví druhá část, která obsahuje komentované zpětné scénáře k dvěma filmům, s poznámkami, co a jak bylo možné realizovat doopravdy, jaké byly překážky, náhradní řešení apod. Vzhledem k dnešním možnostem může čtenář většinu těchto filmů i shlédnout (příležitost k tomu dává např. internetový server <http://dafilms.cz>), takže tu nejde jen o abstraktní povídání o filmech nedostupných. Jedním z uvedených příkladů je film **ŘEKNI MI NĚCO O SOBĚ: RENÉ**, v němž autorka sledovala život feťáka a kriminálního René Plášila původně v programu *Mladí delikventi*. Projekt začala v roce 1989, padesátiminutový film byl do-

končen 1993 a následně uveden v České televizi. Třeštková však sledovala Reného dále, střídavě bez podpory a někdy s ní. Výsledný devadesátiminutový film **RENÉ** byl dokončen v roce 2008 a jako jeden z mála dokumentů se dostal i do kin. V doušce režisérka dodává, že příběh Reného, navzdory tomu, že s ním má i neblahé osobní zkušenosti, natáčí dále na vlastní pěst s neurčeným datem ukončení projektu.

Druhý film je osobnější a natáčení ještě delší. Jde o film **SOUKROMÝ VESMÍR**. Třeštková začala s natáčením v roce 1974 v Krátkém filmu a původním tématem byla proměna ženy v matku. Jako objekt natáčení tehdy zvolila svou kamarádku z dětství, socioložiku Janu. Její rodinu sledovala dokumentaristka rok až po narození syna Honzíka. Film byl dokončen v roce 1975 a uveden pod názvem **ZÁZRAK**. Připomeňme, že tehdy se ještě točilo na 35 mm kameru (mnohdy bez zvuku), poté se podařilo pro Honzíkova otce půjčit 16 mm kameru, takže mohl natáčet v rodině sám. Nikdo z protagonistů, tím méně režisérka, nemohli předpokládat, kudy se tento rodinný příběh bude ubírat. Miminko, které se narodilo v polovině 70. let, dospělo v muže, který se stal anarchistou. Když zmizel ve světě, zdálo se, že projekt je tímto ukončen. Ale jeho protagonista se znovu vynořil ve Španělsku, a natáčení tak pokračovalo dál, což přineslo záznam různých zajímavých peripetií rodiny. Nakonec doba, po kterou byla rodina sledována, dosáhla 37 let. Už jen samotný fakt, že (samozřejmě proměnlivý) tvůrčí tým v čele s režisérkou dokázal zachytit rodinu v tak širokém časovém období, je úctyhodný a téměř neuvěřitelný. Když navíc bereme v úvahu, že takových „rozdělaných“ dokumentů má režisérka více než desítku. V souvislosti s tím si uvědomíme, jak je obecně způsob práce na časosběrném dokumentu stresující a nejistý a celá realizace, do níž tvůrce vkládá nejen svou energii, ale většinou i své peníze, riskantní v tom, že výsledek se nikdy nedá předvídat. Naštěstí v případě Třeštkové je tu silné rodinné zázemí (pod knihou je podepsán také Michal Třeštk, režisérčin manžel) a na projektech často spolupracují také obě děti, fotograf Tomáš a produkční Hana. Ale je tu i odměna – a to v pozornosti filmových diváků, odborné veřejnosti, a také množství cen z festivalů u nás i ve světě. Helena Třeštková se díky své vůli, trpělivosti a schopnostem stala kronikářkou naší doby, protože právě na „malých osudech“ lze nejlépe ukázat obraz společnosti v proměnách doby.

Jana Soprová